

УДК 34.08

Олександр Маркович БАНДУРКА,

*доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України,
академік Національної академії правових наук України,
професор кафедри теорії та історії держави і права факультету № 1
Харківського національного університету внутрішніх справ України;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5149-7892>*

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ З ВИЩОЮ ЮРИДИЧНОЮ ОСВІТОЮ В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Стратегія Національної безпеки України, затверджена Указом Президента України 14.09.2020 року, зазначає, що держава повинна виконувати лише необхідні функції, насамперед безпекову, зовнішньополітичну, соціальну та регуляторну. Правоохоронні, податкові та митні органи мають захищати права, свободи і законні інтереси громадян, системно протидіяти злочинам та іншим правопорушенням. Важливими є також положення Стратегії, що говорять про модернізацію системи вищої освіти, приведення освітніх стандартів у відповідність до потреб суспільного розвитку та до найкращих світових зразків, створення сприятливих, зокрема фінансових, умов для розвитку науки, стимулювання інновацій та запровадження новітніх технологій, зокрема у сферах безпеки та оборони, тощо [1].

Отже, можна зробити висновок, що забезпечення національної безпеки держави та зміцнення її правоохоронного сектору має ґрунтуватися насамперед на належно підготовлених кадрах для державних і правоохоронних органів, які матимуть сучасні знання в галузі юриспруденції, економіки та кібербезпеки для виконання завдань в сфері протидії злочинності.

Разом із вищевикладеним слід зауважити, що останнім часом можна спостерігати намагання окремих представників юридичної спільноти відсторонити заклади вищої освіти МВС від підготовки юристів за спеціальністю «Право», насамперед для підрозділів слідства та дізнання, перерозподілити обсяг державного замовлення на користь цивільних закладів вищої освіти, що в контексті предмету нашого дослідження виглядає певним нонсенсом і здатне завдати не виправної шкоди як системі відомчої освіти, так і кадровому забезпеченню сектору безпеки та оборони нашої держави.

Так, розробники Концепції пропонують у сфері юридичної освіти запровадити так звану «наскрізну магістратуру», що

реалізовуватиметься на базі загальної середньої освіти із ліквідацією освітнього ступеня бакалавра з права [2]. На нашу думку, вказаний підхід вступає у суперечність із статтею 5 Закону України «Про вищу освіту» [3], відповідно до якої отримання ступеня магістра має передувати отримання особою вищої освіти ступеня «бакалавр». Зазначене підтверджується і змістом низки чинних нормативно-правових актів, з якими проєкт Концепції вступає в суперечність (ч. 5, 6 ст. 81 Закону України «Про Національну поліцію», ч. 1 ст. 19 Закону України «Про державну службу», ч. 1 ст. 13 Закону України «Про нотаріат», п. 1.4 Типової посадової інструкції старшого секретаря загального місцевого суду, затвердженої наказом Державної судової адміністрації України від 20.07.2005 р. № 86, тощо). Міністерство внутрішніх справ України неодноразово наголошувало на тому, що за пропонованої моделі бакалаври – випускники закладів вищої освіти зі специфічними умовами навчання позбавляються права вступу до магістратури за спеціальністю «Право». Водночас статтями 15 та 21 Закону України «Про Національну поліцію» для керівників поліції, територіальних органів і їх заступників передбачається обов'язкова наявність повної вищої юридичної освіти. Отже, з незрозумілих причин, керівні кадри системи Національної поліції будуть вимушені здобувати освіту рівня «магістр» у цивільних закладах вищої освіти, які не мають кваліфікованих науково-педагогічних кадрів для здійснення підготовки начальницького складу правоохоронних органів, більш того, ці ЗВО не мають достатньої матеріально-технічної бази, режимних приміщень тощо. Указана ситуація призведе до повної декваліфікації керівного складу Національної поліції, що поставить під загрозу існування національної правоохоронної системи як складової сектору безпеки та оборони нашої країни.

Наскрізна магістратура також суперечить програмі переходу з військової кар'єри на цивільну за стандартами НАТО, оскільки унеможливлуватимуться навчання та відповідне подальше працевлаштування осіб з іншою освітою, які звільнилися за станом здоров'я. На додаток до цього слід зазначити, що наразі система МВС узагалі не потребує такої кількості фахівців освітньо-кваліфікаційного рівня «магістр», а збільшення термінів підготовки призведе до суттєвого підвищення собівартості підготовки фахівців (за наявних обсягів державного замовлення це додатково близько 140 мільйонів гривень на рік).

Аналізована Концепція також говорить про необхідність запровадження Єдиного державного кваліфікаційного іспиту для осіб, що здобуватимуть вищу юридичну освіту. Разом із цим вважаємо таку

позицію неприйнятною, оскільки із цього процесу виключаються роботодавці, які здійснюють державне замовлення на підготовку кадрів і тому повністю мають право встановлювати власні вимоги до компетенцій випускника.

На прикладі багатьох зарубіжних країн (Чехія, Словаччина, Німеччина тощо) зауважимо, що такі програми Єдиних випускних іспитів формуються залежно від особливостей освітньої програми (господарсько-правова, кримінально-правова тощо), а також з обов'язковим залученням роботодавців. У цьому аспекті прийнятною може бути модель, за якою роботодавець має розробляти щонайменше 33 % завдань програми Єдиного державного кваліфікаційного іспиту, 33 % – заклад вищої освіти, а інші 33 % – Міністерство освіти та науки України (стосовно дотримання Державного стандарту вищої освіти).

Сумнівним з погляду забезпечення сталого розвитку наукового забезпечення правоохоронної діяльності та сектору безпеки й оборони здаються положення Концепції, відповідно до яких переважна більшість наукових досліджень у сфері права має здійснюватися на грантовій основі й виключно обмеженою кількістю закладів вищої освіти, більш того, такі дослідження мають бути спрямовані виключно на інтеграцію в міжнародний науковий простір. Вважаємо, що такі формулювання суперечать викладеному в інших розділах Концепції принципу забезпечення свободи наукових досліджень з дотриманням принципів академічної доброчесності.

У результаті запровадження таких «нововведень» у закладах вищої освіти системи МВС можуть бути повністю нівельовані досягнення численних наукових шкіл, припиниться робота ад'юнктури та аспірантури, зведеться до мінімуму законотворча робота, що вкрай негативно вплине на наукове забезпечення правоохоронної діяльності та науково-технічну розбудову системи Національної безпеки України.

Окремим питанням, на якому хотілося б зупинитися, є обсяг державного замовлення, який автори Концепції розвитку юридичної освіти намагаються перерозподілити на користь цивільних закладів вищої освіти. Більш того, інколи висловлювалися думки, відповідно до яких слідчим Національної поліції взагалі не потрібна вища юридична освіта, що є правовим нонсенсом.

Маємо наголосити, що відсутність вищої юридичної освіти за спеціальністю «081 Право» у працівників – слідчих підрозділів поліції поставить їх у нерівне становище з іншими учасниками кримінального процесу. Яким чином слідчий виконуватиме професійні

обов'язки, коли, на відміну від адвоката, прокурора та судді, він не матиме юридичної освіти? Переконані, що зміст освіти та програм підготовки прокурора, адвоката, слідчого, військового юриста й інших представників юридичних професій має бути однаковим і здійснюватися в межах спеціальності «Право» без дискримінаційних обмежень.

Більш того, із запровадженням інституту дізнавачів кількість потреб Міністерства внутрішніх справ і Національної поліції у фахівцях із досудового розслідування збільшилася, а тому зменшення державного замовлення для закладів вищої освіти системи МВС щодо підготовки фахівців за спеціальністю «Право» знизить якість кадрів, які працюють у сфері забезпечення прав і свобод громадян та інших складових сектору безпеки й оборони України.

Додатковою аргументацією на користь збереження, а можливо, і збільшення обсягів державного замовлення для закладів вищої освіти МВС є те, що курсанти, які отримують освіту за спеціальністю «Право», мають цільове направлення на навчання від держави, гарантовані бази практики та стажування, 100 % працевлаштування та повинні відпрацювати три роки в поліції або ж відшкодувати вартість навчання, що значно зменшує плинність кадрів. Отже, ЗВО МВС особисто відповідають перед державою за якість випускників та їх придатність до умов служби. Більш того, їх популярність набирає обертів, оскільки молоді фахівці мають гарантоване перше місце роботи та державний захист, чого абсолютно не можна сказати про випускників юридичних факультетів цивільних закладів вищої освіти.

Крім того, стосовно останніх змін у системі правоохоронних органів держави наголошу на тому, що у березні 2021 року Президент України підписав профільний закон «Про Бюро економічної безпеки», який став першим офіційним документом, спрямованим на вдосконалення діяльності держави в сфері протидії економічній злочинності. Бюро економічної безпеки – правоохоронний орган, що розслідуватиме кримінальні порушення в економіці, матиме повноваження проведення досудового розслідування та оперативно-розшукової діяльності, а також здійснення інформаційно-аналітичної роботи в сфері боротьби зі злочинністю.

До працівників цього органу висуваються вимоги наявності вищої юридичної освіти, стресостійкості, проходження перевірки на добросовісність тощо [4]. Отже, слід зауважити, що найближчим часом на замовлення держави необхідно буде підготувати фахівців-юристів, що також мають спеціальні знання у сфері досудового розслідування, дізнання, кримінології, криміналістики, економічного аналізу тощо.

На наш погляд, єдиними закладами вищої освіти, спроможними організувати цю роботу та випустити відповідних фахівців, які зможуть забезпечити роботу цього Бюро, є заклади вищої освіти зі специфічними умовами навчання системи МВС України, оскільки вони мають потужний науково-педагогічний склад, спеціалізовані аудиторії, тири, криміналістичні полігони, а також профільні наукові школи з економіки, кримінального права та кримінології, здатні належним чином забезпечити науково-методичний супровід освітнього процесу.

Разом із цим положення Концепції розвитку юридичної освіти майже повністю ставлять під загрозу реалізацію цього закону, адже її розробники не бачать заклади вищої освіти МВС як суб'єктів підготовки юристів для сфери забезпечення національної безпеки нашої країни.

На підставі вищевикладених положень доцільно зробити такі висновки та узагальнення:

1) забезпечити національну безпеку держави неможливо без наявності належно підготовленого кадрового складу, який має формуватися із фахівців із вищою юридичною освітою за спеціальністю «Право», які також повинні мати специфічні знання та навички в галузі криміналістики, кримінології, економіки, досудового розслідування і дізнання;

2) цей документ не повною мірою відповідає зарубіжному досвіду підготовки юристів та нівелює самостійність освітнього рівня «бакалавр права»;

3) спроби позбавлення закладів вищої освіти системи МВС права готувати фахівців за спеціальністю «Право» та намагання здійснити перерозподіл державного замовлення на користь цивільних закладів вищої освіти є такими, що створюють загрозу системі національної безпеки та призведуть до розбалансування системи захисту прав і свобод громадян;

4) репрезентована Концепція розвитку юридичної освіти України щонайменше не відповідає національним інтересам нашої держави, а це означає, що в майбутньому реалізація її положень чинитиме потужний деструктивний вплив на розвиток вітчизняної системи юридичної освіти, спричинить безпідставну ліквідацію багатьох закладів вищої освіти і знищить систему наукового забезпечення сектору безпеки та оборони України.

Список бібліографічних посилань

1. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки

України» : Указ Президента України від 14.09.2020 № 392/2020 // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020> (дата звернення: 04.04.2021).

2. Концепція розвитку юридичної освіти // Комітет з питань освіти, науки та інновацій : офіц. сайт. URL: http://kno.rada.gov.ua/news/main_news/75652.html (дата звернення: 04.04.2021).

3. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (дата звернення: 04.04.2021).

4. Про Бюро економічної безпеки України : Закон України від 28.01.2021 № 1150-IX // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1150-20> (дата звернення: 04.04.2021).

Одержано 07.04.2021